

Prof. dr. Haris GEKIĆ

Prirodno-matematički fakultet Univerziteta u Sarajevu

E-mail: hgekcic@pmf.unsa.ba

1.01 Izvorni naučni rad/Original scientific article

UDK/UDC: 94:314:373.3(497.6 Bugojno)"2012/2013""2023/2024" (093)

DOI: <https://doi.org/10.52259/historijskipogledi.2025.8.13.329>

**UTICAJ SAVREMENIH DEMOGRAFSKIH PROCESA
NA KRETANJE BROJA UČENIKA OSNOVNE ŠKOLE U
OPĆINI BUGOJNO OD 2012/13–2023/24.
ŠKOLSKE GODINE**

Apstrakt: *Prema rezultatima Popisa stanovništva iz 2013. godine u općini Bugojno (dalje: Bugojno) ukupan broj stanovnika je smanjen za 32,9% ili za 15.419 osoba u odnosu na 1991. godinu. Bugojno možemo uključiti među one bosanskohercegovačke općine koje su između 1991 i 2013. godine zabilježile jednu od najvećih stopa pada ukupnog broja stanovnika. Kao i Bosnu i Hercegovinu u cjelini, tako i stanovništvo Bugojna karakteriše odmakao proces demografskog starenja. Osnovni faktori demografskog starenja su nepovoljni procesi u demoreprodukciji (pad nataliteta), iseljavanje, ratni gubici, te nedostatak kvalitetne stimulativne populacione politike, posebno pronatalitetne varijante.*

Predmet istraživanja rada je kretanje broja učenika osnovnih škola na prostoru Bugojna uzimajući u obzir uticaj savremenih demografskih procesa. Cilj istraživanja jeste analizirati i prikazati osnovne demografske procese, posebno od 2014. do 2023. godine, te iste dovesti u vezu sa kretanjem broja učenika osnovne škole. Kada je to bilo potrebno, prethodno pomenuti period analize je proširen sa ranijim periodima kako bi se dobio precizniji "okvir" u kojem se mijenja broj učenika osnovne škole, a na temelju kojeg se mogu odrediti tendencije i budući trendovi u broju učenika. Period od početka 2012/2013, pa do kraja 2023/24. školske godine korišten je za analizu kretanja broja učenika.

Hipoteza rada je da postoji kontinuirani proces smanjenja broja učenika u Bugojnu, kao i u svim osnovnim školama u razdoblju od školske godine 2012/2013. do 2023/2024, a koji je pod direktnim uticajem savremenih demografskih procesa, prije svega smanjenja nataliteta. Osnovni istraživački uzorak sastojao se od 7 osnovnih škola. Također, primjećene i analizirane su promjene u kretanju broja učenika na nivou područnih škola (odjela) kojih ima ukupno 8. Treba napomenuti da je na prostoru Bugojna karakteristično prisustvo i djelovanje „dvije škole pod jednim krovom” (u istom školskom objektu

funkcionišu dvije škole sa različitim nastavnim planom i programom – bosanskim i hrvatskim).

Osnovno obilježje prirodnog kretanja stanovništva u Bugojnu u savremenom periodu jeste prirodna depopulacija od 2011. godine. Ukupna depopulacija prisutna je od 2005. godine i predstavlja pored starenja stanovništva jedan od najvažnijih procesa koji se odvijaju u demografskom razvoju Bugojna. Prema procjenama Federalnog zavoda za statistiku od 2014. do 2023. godine Bugojno je izgubilo 3,1% ukupnog stanovništva.

Evidentan je uticaj nataliteta na kretanje broja učenika u osnovnim školama, te se u promjenama broja živorođenih jasno može vidjeti uticaj na promjene u kretanju broja učenika. Posebno je to očigledno kada se poredi broj živorođenih u prvoj i drugoj dekadi 2000-ih sa brojem učenika koji pohađaju osnovnu školu. Kretanje broja učenika analizirano je na nivou općine, te na nivou osnovnih škola (matičnih i područnih). U Bugojnu i u svim osnovnim školama prisutan je proces smanjenja broja učenika kada se poredi 2012/13. sa 2023/24. školskom godinom. Urađene projekcije kretanja broja učenika pokazuju da će se trend smanjenja broja učenika osnovne škole nastaviti i u budućnosti.

U prvoj polovini 2024. godine provedena je anketa na prostorno i demografski stratifikovanom uzorku od 300 ispitanika kako bi se spoznala percepcija stanovništva spram glavnih problema osnovnog školstva i problema stanovništva Bugojna općenito. Rezultati ankete su pokazali da ispitanici žele imati veći broj djece nego što sada imaju, ali ih razvojne mogućnosti prisutne u općini i širem prostoru u tome sprječavaju. Kao glavne probleme stanovništva u Bugojnu ispitanici ističu niske plate i nezaposlenost, a kao glavne probleme osnovnog školstva ističu zastarjeli sistem obrazovanja, te slabu školsku infrastrukturu i tehnologiju.

Ključne riječi: Školska demografija, natalitet, demografsko starenje, anketa, osnovne škole.

THE INFLUENCE OF CONTEMPORARY DEMOGRAPHIC PROCESSES ON THE CHANGES IN THE NUMBER OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS IN THE MUNICIPALITY OF BUGOJNO FROM 2012/13–2023/24. SCHOOL YEAR

Abstract: *According to the results of the Population Census in the municipality of Bugojno (hereinafter: Bugojno), in 2013, compared to 1991, the total number of inhabitants decreased by 32.9% or by 15,419 people. We can include Bugojno among those municipalities in Bosnia and Herzegovina that between 1991 and 2013 recorded one of the highest rates of decline in the total number of inhabitants. Like Bosnia and Herzegovina as a whole, the population of Bugojno is characterized by an advanced process of demographic aging. The*

main factors of demographic aging are unfavorable processes in demoreproduction (decline in the birth rate), emigration, war losses, and the lack of quality-stimulating population policy, especially the pronatalist variant.

The subject of research is the movement of the number of primary school students in the area of Bugojno, taking into account the influence of contemporary demographic processes. The aim of the research is to analyze and present the basic demographic processes, especially from 2014 to 2023, and to relate them to the trend in the number of primary school students. When it was necessary, the aforementioned period of analysis was expanded with earlier periods in order to obtain a more precise “framework” in which the number of primary school students changes and on the basis of which tendencies and future trends in the number of students can be determined. The period from the beginning of the 2012/2013 school year until the end of the 2023/24 school year was used to analyze data on the movement of the number of students.

The hypothesis of the article is that there is a continuous process of reducing the number of students in Bugojno, as well as in all primary schools in the period from the 2012/2013 school year until 2023/2024, which is under the direct influence of contemporary demographic processes, primarily the decrease in the birth rate. The basic research sample consisted of 7 primary schools. Also, changes in the movement of the number of students at the level of district schools (departments), of which there are a total of 8, were noticed and analyzed. It should be noted that in the area of Bugojno, there is the characteristic presence and operation of “two schools under one roof” (two schools with different curriculums—Bosnian and Croatian).

The basic feature of the natural population movement in Bugojno in the modern period is the natural depopulation since 2011. Total depopulation has been present since 2005 and represents, in addition to the aging of the population, one of the most important processes taking place in the demographic development of Bugojno. According to estimates by the Federal Bureau of Statistics, from 2014 to 2023, Bugojno lost 3.1% of its total population.

The impact of the birth rate on the movement of the number of students in primary schools is evident, and the changes in the number of live births can clearly be seen as an influence on the changes in the number of students. This is especially evident when comparing the number of live births in the first and second decades of the 2000s with the number of students attending primary school. The movement of the number of students was analyzed at the level of the municipality and at the level of primary schools (central and district). In Bugojno and in all elementary schools, there is a process of reducing the number of students in the period from 2012/13. until 2023/24. school year. Projections of the number of students show that the trend of decreasing the number of primary school students will continue in the future.

In the first half of 2024, a survey was conducted on a spatially and demographically stratified sample of 300 respondents in order to find out the population's perception of the main problems of primary education and the

population of Bugojno in general. The results of the survey showed that the respondents want to have more children than they currently have, but the development opportunities present in the municipality and the wider area prevent them from doing so. Respondents pointed out low wages and unemployment as the main problems of the population in Bugojno and as the main problems of primary education, the outdated education system, and weak school infrastructure and technology.

Key words: *School demography, birth rate, demographic aging, survey, primary schools.*

Uvod

U svrhu izrade ovog rada određeno je pet glavnih istraživačkih zadataka: istražiti savremene demografske procese u Bugojnu kako bi se utvrdili odnosi i trendovi; istražiti broj učenika osnovnih škola u Bugojnu kako bi se utvrdili odnosi i trendovi; provesti i analizirati anketu na uzorku od 300 ispitanika u Bugojnu kako bi se vidjela percepcija lokalnog stanovništva u odnosu na savremene demografske procese i razvoj osnovnog školstva; analizirati broj učenika upisanih u prvi razred osnovne škole i broj učenika devetog razreda koji su završili osnovnoškolsko obrazovanje; izraditi osnovne projekcije budućeg kretanja broja učenika osnovne škole u Bugojnu.

Za analizu savremenih demografskih procesa korišteni su: indeks promjene broja stanovnika; stopa ukupne i prosječne godišnje promjene broja stanovnika; apsolutna promjena i relativna promjena broja stanovnika; prema vrijednosti relativne promjene broja stanovnika izračunat je tip kretanja stanovništva; broj živorođene djece i umrlih, stopa nataliteta, stopa mortaliteta, prirodna promjena i stopa prirodne promjene; broj imigranata i broj emigranata, migracioni bilans, ukupno, ali i prema starosnim grupama; implicirana totalna stopa fertiliteta; broj brakova i razvoda, te njihove stope; kontingenti ženske populacije, velike dobne grupe stanovništva, tip starosne strukture stanovništva, udio starih i mladih, te indeks obrazovanja stanovništva. U analizi promjena u broju učenika osnovnih škola korišteni su: broj i udjeli učenika po osnovnim školama, zatim prvim i završnim razredima; stope promjene u dinamici broja učenika po školi i razredu; projekcija broja učenika; bazni indeksi budućih promjena (komponentnom metodom).

Za potrebe prethodnih proračuna i analiza korišteni su podaci iz Popisa stanovništva 2013. godine, kao i podaci koje je prikupio i obradio Federalni zavod za statistiku. Podaci o broju učenika po školama i razredima dobiveni su od Ministarstva obrazovanja, mladih, nauke, kulture i sporta Srednjobosanskog kantona. Dobiveni rezultati su povezani kako bi se spoznao uticaj demografskih procesa na osnovno školstvo, odnosno kretanje broja broja učenika osnovne škole.

Posebno anketno istraživanje na uzorku od 300 ispitanika provedeno je u periodu od početka februara do kraja maja 2024. godine u svrhu izrade ovog naučnog rada. Uzorak je prostorno i demografski stratifikovan kako bi bio što reprezentativniji. Od ukupnog broja ispitanika 51,4% bilo je iz urbanog naselja, a 48,6% iz ruralnih naselja. Među ispitanicima bilo je 47,8% muškaraca i 52,2% žena. Prema starosnim grupama ispitanici su bili: 20-24 godine (25,2%), 25-34 godine (51,6%) i 35-49 godina (23,2%). Od ukupnog broja ispitanika, 41,7% anketirano je putem interneta preko Google obrazaca, a ostalih 58,3% uživo, „licem u lice”. Anketa je sadržavala 15 pitanja. Bilo je 5 profilnih pitanja. Od ukupnog broja pitanja, pet ih je bilo otvoreno, a ostala su imala više predloženih odgovora. U ovom radu analizirani su rezultati anketnog istraživanja o trenutnom i željenom broju djece, namjeri iseljavanja iz Bugojna, percepciji problema stanovništva i osnovnog školstva, te preporuka ispitanika za lokalne vlasti.¹

Natalitet je imao najveći utjecaj na promjenu broja stanovnika osnovnoškolske dobi u entitetu Federacija Bosne i Hercegovine (dalje: FBiH), jer je stopa nataliteta direktno uticala na upis u prvi razred osnovne škole. Koeficijent korelacije od 0,494 pokazao je da postoji umjerena veza između nataliteta i smanjenja osnovnoškolskog stanovništva u FBiH.²

U Srednjobosanskom kantonu (dalje: SBK) broj učenika koji su pohađali osnovne škole se smanjivao iz godine u godinu, s izuzetkom 2018/19. školske godine. U školskoj godini 2018/19. ukupan broj učenika bio je za 3,6% veći nego prethodne školske godine što je rezultat kompletiranja svih devet razreda u svim osnovnim školama SBK nakon prelaska na devetogodišnje osnovno obrazovanje. Već u narednoj godini ukupan broj učenika osnovnih škola smanjio se za 4,1%.³ U školskoj godini 2023/24. ukupan broj učenika bio je 17.903 što je bilo 26,7% manje nego 2012/13. školske godine (6.527 učenika manje).

U 2019. godini broj učenika koji su pohađali osnovne škole u općini Bugojno se smanjio na 2.531 ili za 11,7% u odnosu na 2013. godinu, uglavnom kao posljedica odseljavanja stanovništva, te smanjenja nataliteta. Posebno zabrinjava smanjenje broja djece koja upisuju prvi razred osnovne škole sa 302 u 2013. godini na 245 u 2019. godini što je manje za 18,9% u samo 6 godina.⁴

¹ *Anketa 2024*, anketno istraživanje provedeno na prostoru općine Bugojno, anketno istraživanje sproveo Haris Gekić u periodu od početka februara do kraja maja 2024. godine (dalje: *Anketa 2024*).

² Alma Kadušić, Nedima Smajić, Primary-School-Age Population Change in the Federation of Bosnia and Herzegovina: The Effects of Demographic Factors. *Stanovništvo*, 57(2), 2019, <https://doi.org/10.2298/STNV1902049K>.

³ Haris Gekić, Aida Bidžan-Gekić, Bruno Grebenar, Ana Gabrić, Adnana Elkaz, The influence of contemporary demographic processes on the education sector in Central Bosnia Canton, *Geografski pregled*, 49, Sarajevo 2023, 59-91, DOI: 10.35666/23038950.2023.49.59 (dalje H. Gekić i ostali, *The influence of contemporary demographic processes on the education sector in Central Bosnia Canton*, 59-91).

⁴ Haris Gekić, *Demografska slika općine Bugojno – stanje i perspektive*, Dobra knjiga, Sarajevo 2021 (dalje: H. Gekić, *Demografska slika općine Bugojno – stanje i perspektive*).

U pojedinim zemljama svijeta istraživanja su već davno pokazala važnost populacionih politika za obrazovanje stanovništva u konkretnim prostornim cjelinama i obrnuto. Budući trendovi u populaciji školske dobi Australije donekle su oblikovani prošlim trendovima u demografiji. Nastavak sadašnjih trendova fertiliteta i migracija neizbježno će donijeti pad broja djece osnovnoškolske dobi u sljedećem desetljeću i mali porast broja djece srednjoškolske dobi. Međutim, treba imati na umu da ti trendovi nisu potpuno neizbježni. Budući nivoi imigracije uticat će na broj djece školske dobi, a nivoi imigracije i struktura ostaju područje živahne rasprave u Australiji. Ishodi te rasprave uticat će na broj škola i nastavnika potrebnih u sljedećih 20 godina. Međutim, nije općeprihvaćeno da će promjene u nivou australskog fertiliteta u tom periodu imati mnogo veći efekat na broj djece školske dobi.⁵

Nepostojanje ozbiljnih populacionih politika danas pokazuje negativne strane i izaziva zabrinutost. Smanjenje broja učenika u osnovnom obrazovanju odraz je ukupne negativne ravnoteže u broju stanovnika. Obrazovna politika morat će upravljati sistemom odgoja i obrazovanja sa zakonima i standardima, koji će onda prisiliti osnivače osnovnih škola na lokalnom nivou da zauzmu aktivniji položaj, a bit će potrebno stvoriti i novu mrežu osnovnih škola, uspostaviti nove standarde za broj učenika u učionicama, i zapošljavati učitelje i radnike drugih zanimanja.⁶

Bolje obrazovanje ne samo da dovodi do većeg individualnog dohotka, već je i nužan (iako ne uvijek dovoljan) preduslov za dugoročni ekonomski rast. Plodovima ulaganja u obrazovanje potrebno je dugo vremena da sazriju, da se obrazovanje djece prevede u bolji humani kapital odrasle radne snage. Obrazovanje je dugoročno ulaganje povezano s kratkoročnim troškovima, ali dugoročno gledano, jedno je od najboljih ulaganja koje društvo može uložiti u svoju budućnost.⁷ Demografska tranzicija, uključujući smanjen fertilitet i zavisnost o djeci, donosi mogućnosti za jačanje humanog kapitala mladih i odraslih.⁸

⁵ Graeme Hugo, The demographics of the school-age population, *Australian Journal of Education*, 45 (2), 2001, 118-138.

⁶ Vladimir Strugar, Kretanje broja učenika osnovne škole na školskim područjima Bjelovarsko-bilogorske županije 1969/70–2018/19: neizvjesna demografska budućnost školstva, *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, 12, 2019, 39-59, <https://doi.org/10.21857/y6z0lb8e3m> (dalje: V. Strugar, *Kretanje broja učenika osnovne škole na školskim područjima Bjelovarsko-bilogorske županije 1969/70–2018/19: neizvjesna demografska budućnost školstva*, 39-59).

⁷ Wolfgang Lutz, Jesus Crespo Cuaresma, Warren Sanderson, The Demography of Educational Attainment and Economic Growth, *SCIENCE*, 319(5866), 2008, 1047-1048, DOI: 10.1126/science.1151753.

⁸ UNDESA 2023, Population, education and sustainable development: interlinkages and select policy implications, Policy brief 152, United Nations Department of Economic and Social Affairs, https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/undesa_pd_2023_cpd56_policy-brief-152.pdf (Pristup: 28.8.2023).

Područje istraživanja

Bugojno se nalazi u centralnom dijelu Bosne i Hercegovine. Ukupna površina Bugojna iznosi 361 km² što čini 0,7% ukupne površine BiH, 1,4% ukupne površine FBiH, te 11,3% ukupne površine SBK. Bugojno ima povoljan geografski položaj. Bugojno je smješteno u Uskopaljskoj kotlini rijeke Vrbas, u prostoru koji pripada zoni mezozojskih pretežno trijaskih krečnjaka i dolomita sa srednjobosanskim škriljavim planinama u jezgru u okviru geotektonskog kompleksa Srednjih Dinarida Bosne i Hercegovine. Bugojno je hipsometrijski brdsko-planinsko područje. Bugojno se nalazi u južnom dijelu sjeverne umjerene klimatske zone. Najdominantnija klima je umjerena kontinentalna u područjima najveće naseljenosti, dok viša hipsometrijska područja imaju preplaninsku i planinsku klimu. Gustina površinske riječne mreže nije povoljna i iznosi svega 0,3 km po km² površine Bugojna. U dolinskim područjima nalazi se plodno aluvijalno zemljište pogodno za intenzivnu poljoprivrednu proizvodnju koje je od velike ekonomske važnosti. Obradivo zemljište zauzima oko 30%, dok je oko 61% ukupne površine Bugojna pod šumom.⁹ Bugojno je dio SBK, FBiH, koji je dio države Bosne i Hercegovine. Bugojno je administrativno podijeljena na 78 naseljenih mjesta. Bugojno je mezoregionalni centar Gornjovrbasko-plivske mezoregije Bosne i Hercegovine. U 2013. godini ukupan broj stanovnika bio je 31.470, što je bilo za 32,9% manje nego 1991. godine. Gustoća naseljenosti je iznad prosjeka za Bosnu i Hercegovinu (87,2 st./km²).¹⁰

Prema procjeni sredinom 2023. godine, na području Bugojna živjelo je 30.489 stanovnika (0,9% ukupnog stanovništva Bosne i Hercegovine; 1,4% ukupnog stanovništva FBiH; 12,5% ukupnog stanovništva SBK), dok je prosječna gustoća naseljenosti bila 84,5 stanovnika po km² (iznad prosjeka za Bosnu i Hercegovinu). Jedino urbano naselje je Bugojno sa 15.555 stanovnika, a stepen urbanizacije općine iznosi 48,3% (u 2013. godini). U 2023. godini prosječan broj zaposlenih iznosio je 5.843, a nezaposlenih 4.064 stanovnika. Većina stanovništva radila je u tercijarnom sektoru djelatnosti (67%). Prosječna mjesečna neto plata u 2023. godini iznosila je 910 KM što je bilo 28% ispod prosjeka FBiH, te za 11,6 ispod prosjeka za SBK¹¹

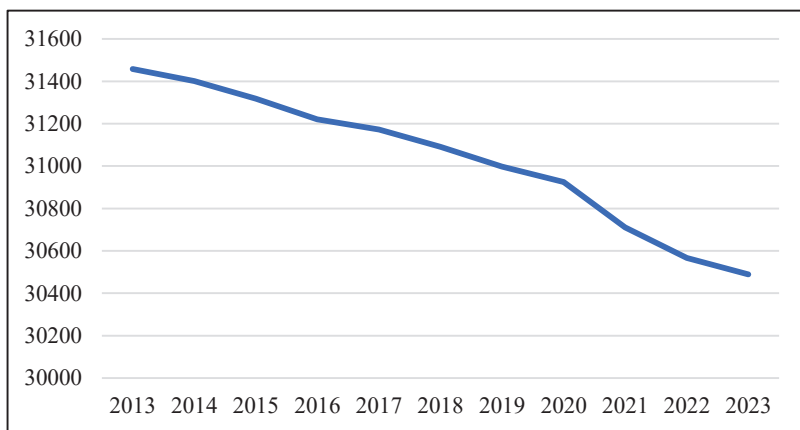
⁹ H. Gekić, *Demografska slika općine Bugojno – stanje i perspektive*.

¹⁰ Haris Gekić, Aida Bidžan-Gekić, Nusret Drešković, Ranko Mirić, Peter Remenyi, *Geographic Regionalization and Regions of Bosnia and Herzegovina*, u: Haris Gekić, Aida Bidžan-Gekić, Nusret Drešković, Ranko Mirić, Peter Remenyi, *The Geography of Bosnia and Herzegovina*, World Regional Geography Book Series, Springer Nature, Cham, 2022, 345-405. https://doi.org/10.1007/978-3-030-98523-3_15.

¹¹ *Srednjobosanski kanton u brojkama 2013-2023*, bilteni Srednjobosanski kanton u brojkama od 2013. do 2023. godine, Federalni zavod za statistiku Sarajevo, <https://fzs.ba/index.php/2021/06/30/kantoni-u-brojkama/> (dalej: *Srednjobosanski kanton u brojkama 2013-2023*).

Savremeni demografski procesi

Broj stanovnika Bugojna iznosio je 30.489 u 2023. godini i manji je za 3,1% (969 stanovnika manje) u odnosu na sredinu 2013. godine (indeks promjene 96,2) (*Prilog 1*). Također, u 2023. godini na području Bugojna živjelo je 53,8% manje stanovnika nego 1991. godine. U prosjeku se ukupan broj stanovnika smanjivao za 0,31% godišnje u periodu od sredine 2013. do sredine 2023. godine. Ukupan broj stanovnika Bugojna smanjuje se u prosjeku godišnje nešto brže u usporedbi s FBiH (0,31% naspram 0,28%), ali sporije nego u usporedbi sa SBK (0,31% naspram 0,36%) i sa Bosnom i Hercegovinom (0,31% naspram 0,47%).

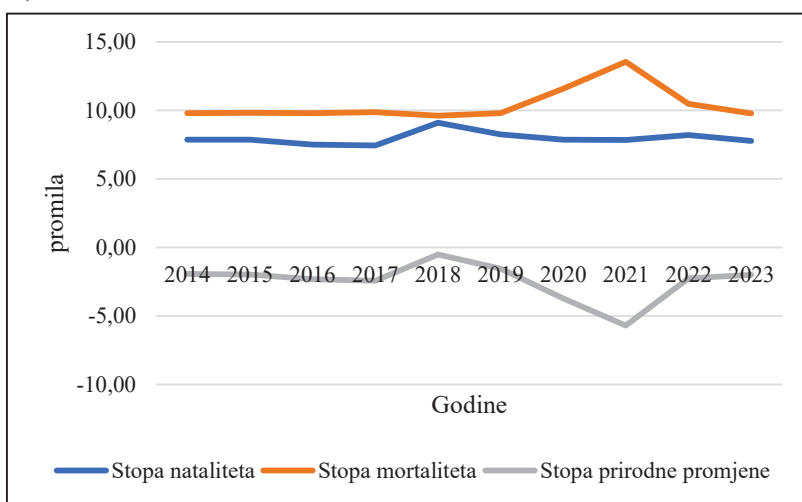
Prilog 1. Kretanje broja stanovnika u općini Bugojno, 2013-2023. godine.

Veličina promjene ukupnog broja stanovnika od -3,1% od sredine 2013. do sredine 2023. godine određuje tip kretanja stanovništva Bugojna, a to je vrlo slaba regresija stanovništva, koji odgovara i tipu kretanja za SBK. Na smanjenje broja stanovnika Bugojna 80,6% uticale su negativne prirodne promjene, a 19,4% negativni migracioni bilans.

U periodu od dvadeset godina, od 2004. do 2023. godine, živorođeno je ukupno 5.504 djece. U periodu 2014-2023. godina živorođeno je 18,6% manje djece nego u periodu 2004-2013. godina. Istovremeno, od 2004. do 2023. godine umrlo je 6.211 osoba. U periodu od 2014. do 2023. godine umrlo je 8% više osoba nego u razdoblju od 2004. do 2013. godine. U pandemijskoj 2021. godini umrlo je 36,7% više osoba nego u pretpandemijskoj 2019. godini. To je značajno više nego u usporedbi s FBiH (32%), Bosnom i Hercegovinom (30%), te SBK (23,4%). U cijelom periodu od 2014. do 2023. stopa nataliteta u Bugojnu vrlo je niska (7,8‰ u 2023. godini), stopa mortaliteta umjereno je visoka (9,8‰ u 2023. godini), a stopa prirodne promjene negativna (-2‰). Najveći broj živorođenih u periodu od 2014. do 2023. bio je 2018. godine, 283, a najmanji u 2017. godini, 232. U 2023. godini živorođeno je 237 djece što je 16,2% manje nego 2018. godine. Najveći broj smrtnih slučajeva zabilježen je u pandemijskoj 2021. godini

(416), a najmanji u 2023. godini (298). U 2010. godini prirodna promjena stanovništva bila je pozitivna (4), da bi već od 2011. godine konstantno bila negativna (-4), a najviše u 2021. godini (-175). Od 2012. godine stopa nataliteta konstantno je ispod 10‰ (vrlo niske stope). Sve od 2003. godine, kao posljedica izrazitog starenja stanovništva, stope mortaliteta kretale su se uglavnom između 8-11‰, a jedino tokom perioda pandemije Covid-19 bile su između 11,6‰ i 13,6‰ (Prilog 2). Stopa prirodne promjene smanjila se od 2011. godine sa -0,1‰ na -2‰ u 2023. godini¹²

Prema udjelu u ukupnom broju živorođenih u SBK u periodu od 2014. do 2023. godine Bugojno je činilo 12,7%, a u ukupnom broju umrlih osoba u SBK 13%. Na prirodnu promjenu stanovništva SBK Bugojno djeluje negativno sa -13,7%.

Prilog 2. Stope nataliteta, mortaliteta i prirodne promjene u općini Bugojno, 2013-2023. godine.

Implicirana totalna stopa fertiliteta¹³ u Bugojnu je u padu posljednjih 20 godina. Godine 2004. iznosila je 1.5, zatim u 2009. godini 1.4, u 2014. godini 1.25, a od 2019. godine ima vrijednost od 1.14. U 2023. godini viša je nego u SBK (1.14 u odnosu na 1.13). Impliciranu stopu fertiliteta karakteriše izuzetno niska vrijednost. Treba imati na umu da, kako bi se imala prosta reprodukcija stanovništva, ta stopa mora biti iznad 2.

¹² Izračunao autor prema podacima iz Demografska statistika 2004-2023, bilteni demografske statistike od 2004. do 2023. godine, Federalni zavod za statistiku Sarajevo, <https://fzs.ba/index.php/demografska-statistika-statisticki-bilteni/>.

¹³ Matt Hauer, Jack Baker, Warren Brown, Indirect Estimates of Total Fertility Rate Using Child Woman/Ratio: A Comparison with the Bogue-Palmore Method, *PLoS ONE*, 8(6): e67226, 2013, <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0067226>.

Od 2004-2023. godine stopa sklopljenih brakova značajno je varirala. Stopa sklopljenih brakova najmanja je bila u 2013. (4,4‰) i 2020. (4,8‰), a najveća u 2005. (7,1‰) i 2018. godini (7‰). U posljednjih deset godina prosječna stopa brakova bila je oko 5,7‰ (viša od prosjeka za SBK i to 12%). U 2023. godini sklopljeno je 178 brakova. Stopa razvedenih brakova u posljednjih deset godina u prosjeku je iznosila oko 0,4‰ (niža od prosjeka za SBK i to 12%). U 2023. godini broj razvedenih brakova bio je 22 (najviše od svih općina u SBK).

U periodu od početka 2014. do kraja 2023. godine broj doseljenih u Bugojnu bio je 2.639, a 2.930 broj odseljenih. Od ukupnog broja stanovnika koji su doselili, najviše ih je bilo u dobi od 15 do 34 godine, 1.339, a oni su činili 50,7% ukupnog broja imigranata. Od ukupnog broja emigranata, najviše ih je bilo u dobi od 15 do 34 godine, 1.696, a činili su 57,9% ukupnog broja emigranata. Broj emigranata u ovoj dobnoj grupi veći je za 26,7% od broja imigranata. Broj emigranata također je veći u dobnoj grupi od 70 i više godina za 58%. Migracioni bilans pozitivan je u dobnoj grupi (0-14 godina starosti) i iznosi 24. Migraciona kretanja unutar granica općine čine 42% od ukupnog broja. Stopa imigracije u prosjeku je iznosila oko 8,5‰ godišnje, a stopa emigracije u prosjeku oko 9,4‰ godišnje. Stopa migracione bilanse bila je negativna, i iznosila je u prosjeku -0,9‰ godišnje. Od ukupnog broja stanovnika Bugojna, u migracijama u prosjeku učestvuje 18‰. Većina stanovništva imigrira iz drugih općina unutar SBK i FBiH, dok najviše emigrira u inostranstvo (Njemačka, Hrvatska i Austrija), te u Kanton Sarajevo¹⁴

U analizi starosne strukture stanovništva u periodu 2014-2023., primjetno je da se u kontingentima ženske populacije predferilni kontingent smanjio za 21%, dok se postferilni kontingent povećao za 13,4%. Udio ženskog stanovništva u predferilnom periodu se smanjio za 2,7%, dok se u postferilnom periodu povećao za 6%. Udio žena u ferilnom periodu smanjio se za 3,2% (sa 49,9% na 46,7%), dok se broj žena u ferilnom periodu smanjio za 733 ili 9,3%. Ženska populacija stari nešto brže od ukupnog stanovništva Bugojna. U 2023. godini predferilni kontingent činio je 12%, ferilni 46,7%, a postferilni 41,3% od ukupnog broja ženskog stanovništva. Sve grupe stanovništva su također značajno ostarjele. Tako se udio mladog stanovništva (0-14 godina starosti) smanjio sa 15,5% na 12,8% (za 2,7%), udio zrelog stanovništva (15-64 godine starosti) sa 71,9% na 70,3% (za 1,6%), a udio starog stanovništva povećalo se sa 12,6% na 16,5% (za 3,9%). Brojčano mlado stanovništvo se smanjilo za 962 ili 19,7%, zrelo za 1.003 ili 4,4%, dok se staro povećalo za 1.070 ili 27,1%.¹⁵ Indeks starosti u Bugojnu 2014. godine bio je 77, a 2023. godine 130. Tip starosne

¹⁴ Izračunao autor prema *Migracije stanovništva, 2013-2023*, bilteni statistike o migracijama od 2013. do 2023. godine, Federalni zavod za statistiku Sarajevo, <https://fzs.ba/index.php/migracije-stanovništva/> (dalje: *Migracije stanovništva 2013-2023*).

¹⁵ *Procjene broja stanovnika 2024*, detaljni podaci procjena broja stanovnika u FBiH po jedinicama lokalne samouprave u Excel formatu od 1996. do 2024, preuzeo Haris Gekić na USB u Zavodu, Federalni zavod za statistiku Sarajevo (dalje: *Procjene broja stanovnika 2024*).

strukture u 2014. godini bio je starost, a 2023. godine je duboka starost. Promjene u starosnoj strukturi su veoma primjetne.

Stopa nezaposlenosti značajno se smanjila u Bugojnu u periodu 2014. – 2023. godina i to sa 60% na 41,2% (uzimajući u obzir zaposlene i nezaposlene osobe kao radnu snagu). Međutim, stopa nezaposlenosti i dalje je vrlo visoka. Prosječna neto plata je porasla sa 670 KM na 910 KM (za 35,8%), ali je bila za 28% niža u odnosu na prosjek za FBiH (19,6% je bila niža 2014. godine), te niža u odnosu na prosjek za SBK za 11,6% (10,8% je bila niža 2014. godine).¹⁶ Indeks obrazovanja uzima u obzir stanovništvo s tercijarnim i srednjim stepenom obrazovanja u odnosu na stanovništvo koje nije završilo osnovnu školu. Prema tome indeksu, izračunatom na osnovu podataka popisa stanovništva iz 2013. godine, stanovništvo Bugojna je više obrazovano u odnosu na SBK (30), ali niže obrazovano u odnosu na stanovništvo FBiH (52,5) i Bosne i Hercegovine (48,5), jer ima vrijednost indeksa obrazovanja od 41,8.

Za istraživanja u okviru ovog rada vrlo je važno navesti stanovništvo prema etničkoj/nacionalnoj pripadnosti u Bugojnu, iz razloga što Hrvati/Hrvatice uglavnom imaju pasoše susjedne Republike Hrvatske (članice Evropske unije) i mogu slobodno migrirati u zemlje Evropske unije. To je ono što oni i rade, a posebno stanovništvo u dobi od 15 do 39 godina. Prema popisu stanovništva iz 2013. godine, Bošnjaci/Bošnjakinje su činili 78,3%, Hrvati/Hrvatice 18,3%, Srbi/Srpkinje 1,2%, ostale etničke grupe 1,6% (od čega najviše Bosanci/Bosanke i Muslimani/Muslimanke 1%), stanovništvo koje se nije izjasnilo 0,5%, dok je stanovništvo nepoznate etničke/nacionalne pripadnosti činilo 0,1%.¹⁷

Bugojno spada u općine koje se karakterišu tipom etničke/nacionalne strukture stanovništva pod nazivom većinska etnička zajednica. U ovom tipu dominantna etnička/nacionalna grupa čini 60-80% ukupnog stanovništva, ili je lokalna većinska etnička/nacionalna grupa dvostruko veća od brojčano druge po veličini etničke/nacionalne grupe. Treća etnička/nacionalna grupa ne prelazi 10% ukupnog broja stanovnika određene općine.¹⁸

Mreža osnovnih škola i kretanje broja učenika

Mreža osnovnih škola u Bugojnu sastoji se od 7 matičnih (centralnih) škola sa svojih 8 područnih škola (odjela). Sve područne škole (odjeli) su petogodišnje. Najviše matičnih osnovnih škola nalazi se u urbanom naselju

¹⁶ *Srednjobosanski kanton u brojkama 2013-2023.*

¹⁷ *Popis stanovništva - rezultati 2016*, Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini 2013, rezultati popisa. Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Sarajevo.

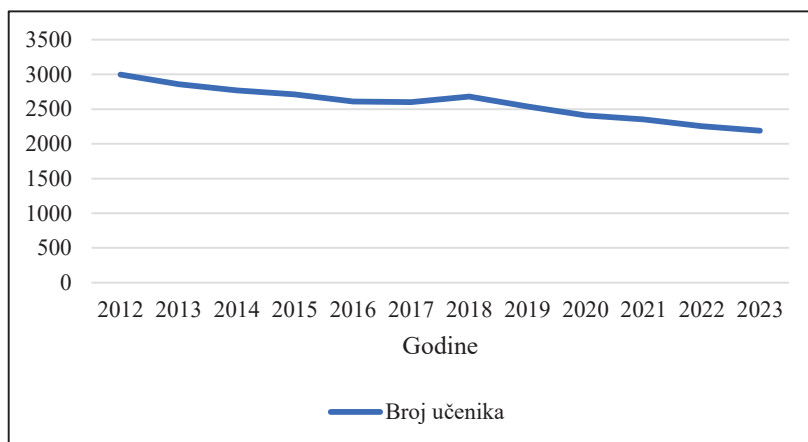
¹⁸ Haris Gekić, Aida Bidžan-Gekić, Nusret Drešković, Ranko Mirić, Peter Remenyi, *Political Geography of Bosnia and Herzegovina*, u: Haris Gekić, Aida Bidžan-Gekić, Nusret Drešković, Ranko Mirić, Peter Remenyi, *The Geography of Bosnia and Herzegovina*, World Regional Geography Book Series. Springer Nature, Cham, 2022, 169-202. https://doi.org/10.1007/978-3-030-98523-3_10.

Bugojnu (4), dok su ostale smještene u sljedećim naseljima: Drvetine, Bristovi i Gračanica. Područne škole (odjeli) nalaze se u sljedećim ruralnim naseljima: Vesela, Bristovi, Kandija (2), Vučipolje, Odžak, Hum i Rovna. Treba imati na umu da u mreži matičnih osnovnih škola postoji 1 matična škola u kojoj se nastava izvodi prema hrvatskom nastavnom planu i programu (i dvije područne: Kandija i Bristovi) i 6 u kojima se nastava izvodi prema bosanskom nastavnom planu i programu (sa 6 područnih škola: Vesela, Kandija, Vučipolje, Odžak, Hum i Rovna).

Ukupan broj učenika upisanih u osnovne škole u Bugojnu u školskoj godini 2012/2013. bio je 2.997. Broj učenika smanjivao se iz godine u godinu, s izuzetkom 2018/2019. godine kada je za 3% bio veći nego prethodne školske godine (*Prilog 3*). Rezultat je to kompletiranih svih devet razreda osnovne škole u svim školama nakon prelaska na devetogodišnje obrazovanje. To se također može vidjeti iz broja učenika 9. razreda u tim školskim godinama, gdje je omjer bio 378 naspram 121. U školskoj godini 2023/24. ukupan broj učenika bio je 2.189. To je 808 učenika manje ili 27% manje u odnosu na školsku 2012/13. godinu. Prosječno smanjenje broja učenika po jednoj osnovnoj školi bilo je 115,4.¹⁹

Osim nataliteta, jedan od glavnih razloga smanjenja broja učenika je i znatno veća mogućnost iseljavanja stanovništva koje ima pasoše Republike Hrvatske, što se vidi iz znatno većeg prosječnog smanjenja broja učenika po školi s hrvatskim nastavnim planom i programom u odnosu na one škole sa bosanskim. Prva osnovna škola Bugojno Jaklić u kojoj se nastava izvodi na hrvatskom nastavnom planu i programu imala je 317 učenika u školskoj godini 2012/2013., a 2023/24. svega 134. To je smanjenje od čak 61,2%, ili 194 učenika. Prethodno pomenuta škola činila je 24% ukupnog smanjenja broja učenika u Bugojnu u navedenom periodu. U osnovnim školama sa bosanskim nastavnim planom i programom broj učenika smanjen je za 22,9%, ili za 614, u istom periodu. Prosječno smanjenje broja učenika po jednoj školi iznosilo je 102,3. Glavni razlog smanjenja broja učenika u ovim školama jeste značajno niži natalitet u drugoj dekadi 2000-ih godina u odnosu na prvu dekadu (30% manje živorođene djece). U *Tabeli 1* prikazan je broj i promjena broja učenika po osnovnim školama (matičnim i područnim) u Bugojnu.

¹⁹ Izračunao autor na osnovu *Arhivski podaci Ministarstva obrazovanja, mladih, nauke, kulture i sporta Srednjobosanskog kantona 2024*, podaci o broju osnovnih škola i učenika od 2012/13. do 2023/24. školske godine, dostavljeni e-mailom u Excel formatu 14.4. i 30.5.2023. godine, te u pdf formatu 14.5.2024. godine (dalje: *Arhivski podaci Ministarstva obrazovanja, mladih, nauke, kulture i sporta Srednjobosanskog kantona 2024*).

Prilog 3. Kretanje broja učenika u osnovnim školama općine Bugojno, 2012/13-2022/23. školska godina.

Tabela 1. Broj učenika po osnovnim školama općine Bugojno, 2012/13 – 2023/24. školske godine. ²⁰				
Naziv škole	Naselje	Broj učenika 2012/13.	Broj učenika 2023/24.	Promjena u broju učenika (%)
1. Prva OŠ Bugojno	Bugojno	793	605	-23,7
2. Druga OŠ Bugojno	Bugojno	782	557	-28,8
2.1. PŠ Vesela	Vesela	80	62	-22,5
Ukupno Druga OŠ Bugojno		862	619	-28,2
3. Treća OŠ Bugojno	Bugojno	390	365	-6,4
3.1. PŠ Kandija	Kandija	11	12	9,1
Ukupno Treća OŠ Bugojno		401	377	-6,0
4. OŠ Bristovi	Bristovi	241	218	-9,5
4.1. PŠ Vučipolje	Vučipolje	43	17	-60,5
Ukupno OŠ Bristovi		284	235	-17,3
5. OŠ Gračanica	Gračanica	152	112	-26,3
5.1. PŠ Odžak	Odžak	35	15	-57,1
5.2. PŠ Hum	Hum	3	0	-100,0
Ukupno OŠ Gračanica		190	127	-33,2

²⁰ Izračunao autor na osnovu Arhivski podaci Ministarstva obrazovanja, mladih, nauke, kulture i sporta Srednjobosanskog kantona 2024.

6. Prva OŠ Bugojno, Jaklić	Bugojno	288	119	-58,7
6.1. PO Kandija	Kandija	15	4	-73,3
6.2. PO Bristovi	Bristovi	14	0	-100,0
Ukupno Prva OŠ Bugojno, Jaklić		317	123	-61,2
7. OŠ Drvetine	Drvetine	106	79	-25,5
7.1. PŠ Rovna	Rovna	44	24	-45,5
Ukupno OŠ Drvetine		150	103	-31,3
UKUPNO OPĆINA BUGOJNO		2.997	2.189	-27,0
Legenda: OŠ – osnovna škola; PŠ – područna škola; PO - područni odjel				

U mreži osnovnih škola po veličini u 2023/24. školskoj godini istakle su se: Prva OŠ Bugojno sa 605 učenika, Druga OŠ Bugojno sa 619 učenika koje spadaju u velike škole na prostoru Bugojna, dok u srednje velike škole spadaju Treća OŠ Bugojno sa 377 učenika i OŠ Bristovi sa 235 učenika. U male škole ubrajaju se: OŠ Gračanica, Prva OŠ Bugojno Jaklić i OŠ Drvetine. U urbanom naselju osnovne škole su značajno veće po broju učenika u odnosu na one u ruralnim naseljima. S obzirom da u urbanom naselju živi više stanovnika osnovnoškolske dobi to utiče da veličina škola u urbanom naselju bude izraženija u odnosu na osnovne škole u ruralnim naseljima.

Prosječna veličina osnovnih škola u Bugojnu smanjila se sa 428 na 313 učenika u periodu od 2012/13. do 2023/24. školske godine. Ovo smanjenje je izraženije u poređenju sa FBiH i Bosnom i Hercegovinom, ali je nešto slabije u poređenju sa SBK. Ako pogledamo nivo osnovnih škola, najveće smanjenje broja učenika pored navedene Prve OŠ Bugojno Jaklić koja radi na hrvatskom nastavnom planu i programu, imale su sljedeće škole: OŠ Gračanica (-33,2%), OŠ Drvetine (-31,3%), Druga OŠ Bugojno (-28,2%), Prva OŠ Bugojno (-23,7%), OŠ Bristovi (-17,3%), Treća OŠ Bugojno (-6,0%). Dvije osnovne škole (OŠ Gračanica i OŠ Drvetine) koje isključivo pohađaju djeca iz ruralnih naselja imale su najveće smanjenje broja učenika od škola sa bosanskim nastavnim planom i programom. Niti jedna osnovna škola nije imala porast broja učenika kada se poredi 2012/13. sa 2023/24. školskom godinom.

Ako posmatramo odvojeno matične škole i područne škole (odjele) u istom periodu primjetno je veliko smanjenje broja učenika u područnim školama (odjelima): PO Kandija (-73,3%), PŠ Vučipolje (-60,5%), PŠ Odžak (-57,1%), PŠ Rovna (-45,5%), PŠ Vesela (-22,5%), dok PŠ Hum i PO Bristovi nisu imali niti jednog učenika u školskoj 2023/24. godini. Od svih škola samo je područna škola Kandija (koja radi na bosanskom planu i programu) imala porast broja učenika u 2023/24. u odnosu na 2012/13. školsku godinu (sa 11 na 12 učenika ili za 9,1%). Kod matičnih škola promjene u broju učenika bile su sljedeće: Prva OŠ Bugojno Jaklić (-58,7%), Druga OŠ Bugojno (-28,2%), OŠ Gračanica (-26,3%), OŠ Drvetine (-25,5%), Prva OŠ Bugojno (-23,7%), OŠ Bristovi (-9,5%), Treća OŠ Bugojno (-6,4%).

U analizi broja učenika koji upisuju prve razrede osnovne škole primjetno je značajno smanjenje u školskoj godini 2023/24. u odnosu na 2012/13. sa 314 sa 231 ili za 26,4% kao posljedica značajno nižeg nataliteta u drugoj dekadi 2000-ih. To je znatno više nego u usporedbi s Bosnom i Hercegovinom gdje smanjenje iznosi 7,6%, ili FBiH gdje smanjenje iznosi 12,8%, ali nešto više nego u SBK gdje smanjenje iznosi 24,6%. U analizi broja učenika koji upisuju prvi razred i broja učenika koji završavaju osnovnu školu u tom su smislu vidljivi nešto povoljniji trendovi. Na početku perioda posmatranja razlika između broja učenika koji završavaju i koji upisuju osnovnu školu iznosila je 33,3% (2012/2013. školske godine završeni i upisani 2013/2014.) što je prevashodno rezultat značajno većeg nataliteta u 1998 i 1999. godini (579 i 480 djece), a već u narednoj školskoj godini razlika je bila 21,9%, pa potom i 15,2% kada se poredi broj učenika koji je završio osnovnu školu u 2014/15. školskoj godini sa brojem učenika koji su upisali prvi razred u školskoj 2015/16. godini. Na kraju posmatranja razlika između broja učenika koji su završili osnovnu školu i onih koji su upisali prvi razred iznosila je 16,3% (školska godina 2023/24. upisani i 2022/23. završeni). To je rezultat nižeg nataliteta nakon 2010. godine. Značajno je više učenika koji završe osnovnu školu u poređenju sa brojem učenika koji upišu prvi razred.

Gledajući osnovne škole, situacija je još više zabrinjavajuća. Na primjer, najveća razlika između broja učenika koji završe osnovnu školu i upišu prvi razred osnovne škole u školskoj 2023/24. godini bila je u sljedećim školama: OŠ Gračanica (61,9%), Prva OŠ Bugojno Jaklić (50%), OŠ Bristovi (28,6%), Prva OŠ Bugojno (11,5%), Druga OŠ Bugojno (11,4%), OŠ Drvetine (16,7%). Treća OŠ Bugojno imala je za 12,5% više učenika upisanih u prvi razred nego onih što su završili školu (45 u odnosu na 40).

Na temelju odnosa i trendova u kretanju broja učenika, zatim odnosa i trendova u prirodnom i mehaničkom kretanju stanovništva, kao i starosnoj strukturi stanovništva, izrađene su projekcije budućeg kretanja broja učenika u Bugojnu. Projekcije pokazuju da će se broj učenika brže brojčano smanjivati u narednih 10 godina, a zatim će smanjivanje usporiti. Prema projekciji, broj učenika osnovnih škola smanjit će se za 15,8% do školske godine 2033/34., a zatim za još 20% do školske 2043/2044. godine (ukupno smanjenje od 35,8%). Projektovani broj učenika za školsku 2043/44. godinu je 1.406.²¹ Projekcija je značajno povoljnija u poređenju sa projekcijom za SBK, i to za 9%. Projekcije nam služe kao prognostički alat, a ni u kojem slučaju kao konačno određenje.

²¹ Izračunao autor na osnovu podataka *Demografske statistike 2004-2023; Migracija stanovništva 2013-2023; Procjene broja stanovnika 2024.*

Rezultati ankete

U ovom dijelu navedeni su samo najvažniji rezultati anketnog istraživanja. Od ukupnog broja ispitanika u Bugojnu (300), 48,8% nema djecu. Po starosnim grupama udjeli ispitanika koji nemaju djecu su sljedeći: od 20-24 godine (67,6%), od 25-34 godine (42,7%), od 35-49 godina (28,6%). Od ispitanika koji imaju djecu (51,2%), najzastupljeniji su oni koji imaju dvoje djece i to u starosnoj grupi od 35 do 49 godina.

Razlika između željenog broja djece i stvarnog broja djece koju ispitanici imaju je 58,4% (ispitanici bi željeli imati 58,4% više djece nego sada). To je za 4,7% niže nego udio za SBK u prethodnom anketnom istraživanju.²² Od ukupnog broja ispitanika, 24,3% ne želi više imati djece. Od ukupnog broja ispitanika koji nemaju djecu, 7,8% uopće ne želi imati djecu (razlike u odgovoru između ženskog i muškog stanovništva za 3,8% idu na stranu ženskog stanovništva koje ne želi imati više djece). Prosječan željeni broj djece kod ispitanika je 2, a udjeli su 50,3% za dvoje djece, 24,6% za jedno dijete, 11,1% za troje djece, dok 2,3% ispitanika želi imati četvero djece (3,9% nije dalo odgovor). Razlike u željama između spolova su prisutne, jer muško stanovništvo za 2,4% bi željelo imati više djece u odnosu na odgovore ženskog stanovništva.

Od ukupnog broja ispitanika, 38,5% još uvijek živi s roditeljima, a najveći broj je u starosnoj grupi od 25 do 34 godine, 51,1%, a 30,3% u starosnoj grupi od 20 do 24 godine. Ukupno 81,4% ispitanika starosti od 20 do 34 godine još uvijek živi s roditeljima. Od ukupnog broja ispitanika, 23,1% odgovorilo je da se namjerava odseliti iz Bugojna, od čega 76,8% u inostranstvo (za 5,1% više muško stanovništva ima namjeru odseljenja u odnosu na žensko stanovništvo). Većina ispitanika koji se žele odseliti iz Bugojna nalaze se u starosnoj grupi od 20 do 24 godine (52,7% od ukupnog broja ispitanika s namjerom), a 36,4% je starosti od 25 do 34 godine. Od ukupnog broja ispitanika 61,4% nema namjeru odseliti se iz Bugojna (8,5% je odgovorilo sa možda, a 7% nije dalo odgovor).

Ispitanici su kao glavne probleme stanovništva u Bugojnu istakli sljedeće: niske plate (22,4%), nezaposlenost (21,8%), korupciju i nepotizam (17,4%), odseljavanje (mladih) (16,1%), politiku (14,3%), nacionalnu netrepeljivost (12,6%), slabu zdravstvenu zaštitu (10,7%), infrastrukturu (9,1%), slab kvalitet života (6,1%), te nedostatak kulturnih i zabavnih aktivnosti (2,1%). Glavne preporuke ispitanika vlastima za rješavanje problema stanovništva u Bugojnu odnose se na: veće plate i penzije (21,4%), iskorjenjivanje korupcije i nepotizma (17,7%), nova radna mjesta i bolje uslove rada (17,3%) kvalitetnije i dostupnije zdravstvene usluge (16,4%), više mogućnosti za mlade (11,2%), veće naknade za djecu i poticaje za mlade roditelje (10,8%). Kao glavne probleme u osnovnom školstvu ispitanici su istakli sljedeće: zastarjeli sistem obrazovanja (18,4%), slabu školsku infrastrukturu i tehnologiju (15,6%), nedostatak djece u

²² H. Gekić i ostali, *The influence of contemporary demographic processes on the education sector in Central Bosnia Canton*, 59-91.

školama (15,1%), slabo plaćene nastavnike (12,3%), previše prava koja se daju djeci i njihovim roditeljima (nastavnici se slabo poštuju) (11,7%), nedostatak prakse i igre (11,3%), nedostatak stručnih kadrova (8,5%), te podjelu djece i škola po nacionalnosti (8,2%). Ispitanici su kao glavne preporuke vlastima za rješavanje problema osnovnog školstva istakli sljedeće: poboljšanje infrastrukture i uslova u školama (12,3%), modernizaciju školskog sistema (11,2%), veća financijska ulaganja u školstvo (9,5%), više edukacije za nastavnike (7,8%), više prakse i igre (7,3%), veće plate za nastavnike (6,9%), zapošljavanje stručnog kadra (5,7%), te reformu školstva (4,3%). Ispitanici su mogli dati više odgovora na sva prethodna anketna pitanja.²³

Zaključak

Hipoteza rada je djelomično dokazana, jer ne postoji u potpunosti kontinuirani proces smanjenja broja učenika u periodu 2012/13. do 2023/24. školska godina. Naime, proces smanjenja broja učenika je „vještački” prekinut kao posljedica kompletiranja svih devet razreda u svim osnovnim školama u školskoj 2018/2019. godini, a nakon uvođenja devetogodišnjeg osnovnog školovanja u svim školama u školskoj 2010/11. godini. Nakon školske 2018/19. godine proces smanjenja broja učenika osnovne škole se nastavio. Niti jedna osnovna škola nije imala porast broja učenika kada se poredi 2012/13. sa 2023/24. školskom godinom.

Ukupan broj stanovnika Bugojna smanjuje se u prosjeku godišnje nešto brže u usporedbi s FBiH (0,31% naspram 0,28%), ali sporije nego u usporedbi sa SBK (0,31% naspram 0,36%) i sa Bosnom i Hercegovinom (0,31% naspram 0,47%). Kada poredimo 2023/24. i 2012/13. školsku godinu broj upisanih učenika u osnovne škole manji je za 27% u Bugojnu. Radi usporedbe, u SBK to smanjenje iznosi 26,7%, u FBiH 16,4%, a u Bosni i Hercegovini 15,9%. Broj učenika koji su upisali prvi razred osnovne škole je manji za 26,4% u Bugojnu u poređenju 2023/24. i 2012/13. školske godine. Ovo smanjenje je značajno više nego u poređenju sa smanjenjem broja učenika koji su upisali prvi razred u istom periodu u FBiH (14%), i u Bosni i Hercegovini (12,5%), te nešto više nego u SBK (24,2%). Prema projekciji, broj učenika osnovnih škola u Bugojnu smanjit će se za 15,8% do školske godine 2033/34., a zatim za još 20% do školske 2043/2044. godine (ukupno smanjenje od 35,8%).

Izostanak ozbiljne populacione politike pokazuje svoju negativnu stranu i izaziva zabrinutost u Bugojnu i cijeloj Bosni i Hercegovini. Smanjenje broja učenika u osnovnom školstvu je odraz ukupnog negativnog bilansa u broju stanovnika. Negativan saldo broja učenika u osnovnim školama u proteklih 12 godina, kao i ocjena budućeg razvoja, koja će biti obilježena daljnjim smanjenjem broja učenika, uticat će na budućnost i razvoj osnovnog školstva.

²³ Anketa 2024.

Osnovne škole, kao obrazovne institucije, moraće da imaju aktivniju ulogu u planiranju razvoja. Njihov zadatak bi bio planiranje vlastitog razvoja. Međutim, moramo biti svjesni da se tokom ovog složenog posla rješava pitanje opstanka škola sa malim brojem učenika, posebno u područnim školama, koje su ne samo nosioci odgoja i obrazovanja već i društvenog i kulturnog života naselja u kojima djeluju. Vjeruje se da bez škola naseljima prijeti dalje starenje i konačno izumiranje. Budući da je problem kontinuiranog smanjenja broja djece i učenika neodvojiv od općih demografskih kretanja i promjena, njegovo rješenje se traži u pronatalitetnoj i imigracionoj populacionoj politici. Sasvim je izvjesno da je osmišljavanje i provođenje pronatalitetne i imigracione populacione politike prvorazredno pitanje za razvoj Bugojna i cijele države. Rezultati istraživanja bosanskohercegovačkih demografa mogu biti pouzdana podrška toj politici²⁴

Summary

The working hypothesis is only partially proven because there is no continuous process of reducing the number of students in the period 2012/13. until 2023/24. school year. Namely, the process of reducing the number of students was “artificially” interrupted as a result of the completion of all nine grades in all elementary schools in the 2018/2019 school year, year after the introduction of nine-year primary education in all schools in the 2010/11 school year. After the school year 2018/19, the process of reducing the number of primary school students continued. Not a single primary school had an increase in the number of students when compared to 2012/13. from 2023/24. school year.

The total number of inhabitants of Bugojno decreases on average per year somewhat faster compared to FBiH (0.31% vs. 0.28%), but slower than compared to SBK (0.31% vs. 0.36%) and Bosnia and Herzegovina (0.31 vs. 0.47%). When we compare the 2023/24. and 2012/13. school years, the number of students enrolled in primary schools is 27% lower in Bugojno. For the sake of comparison, in SBK that reduction amounts to 26.7%, in FBiH 16.4%, and in Bosnia and Herzegovina 15.9%. The number of students who enrolled in the first grade of primary school is 26.4% lower in Bugojno compared to 2023/24. and 2012/13. school years. This decrease is significantly higher than the decrease in the number of students who enrolled in first grade in the same period in FBiH (14%), Bosnia and Herzegovina (12.5%), and slightly more than in SBK (24.2%). According to the projection, the number of primary school students in Bugojno will decrease by 15.8% until the school year 2033/34, and then by another 20% until the school year 2043/2044 (a total decrease of 35.8%).

²⁴ V. Strugar, *Kretanje broja učenika osnovne škole na školskim područjima Bjelovarsko-bilogorske županije 1969/70–2018/19: neizvjesna demografska budućnost školstva*, 39-59; H. Gekić i ostali, *The influence of contemporary demographic processes on the education sector in Central Bosnia Canton*, 59-91

The absence of a serious population policy shows its negative side and causes concern in Bugojno and the whole of Bosnia and Herzegovina. The decrease in the number of students in primary education is a reflection of the overall negative balance in the population. The negative balance of the number of students in primary schools over the past 12 years, as well as the assessment of future development, which will be marked by a further decrease in the number of students, will affect the future and development of primary education.

Primary schools, as educational institutions, will have to play a more active role in development planning. Their task would be to plan their own development. However, we must be aware that during this complex work, the issue of the survival of schools with a small number of students is being resolved, especially in regional schools, which are not only the carriers of upbringing and education but also of the social and cultural life of the settlements in which they operate. It is believed that without schools, settlements are threatened with further aging and eventual extinction. Since the problem of continuous reduction in the number of children and students is inseparable from general demographic trends and changes, its solution is sought in the pronatal and immigration population policy. It is quite certain that designing and implementing a pronatal and immigration population policy is a first-class issue for the development of Bugojno and the entire country. The results of research by Bosnian demographers can be reliable support for that policy.²⁵

BIBLIOGRAFIJA/BIBLIOGRAPHY

Neobjavljeni izvori/Unpublished sources:

1. *Anketa 2024*, anketno istraživanje provedeno na prostoru općine Bugojno, anketno istraživanje sproveo Haris Gekić u periodu od početka februara do kraja maja 2024. godine.
2. *Arhivski podaci Ministarstva obrazovanja, mladih, nauke, kulture i sporta Srednjobosanskog kantona 2024*, podaci o broju osnovnih škola i učenika od 2012/13. do 2023/24. školske godine, dostavljeni e-mailom u Excel formatu 14.4. i 30.5.2023. godine, te u pdf formatu 14.5.2024. godine.
3. *Procjene broja stanovnika 2024*, detaljni podaci procjena broja stanovnika u FBiH po jedinicama lokalne samouprave u Excel formatu od 1996. do 2024, preuzeo Haris Gekić na USB u Zavodu, Federalni zavod za statistiku Sarajevo.

Objavljeni izvori/Published sources:

1. *Demografska statistika 2004-2023*, bilteni demografske statistike od 2004. do 2023. godine, Federalni zavod za statistiku Sarajevo, <https://fzs.ba/index.php/demografska-statistika-statisticki-bilteni/>.

²⁵ V. Strugar, *Kretanje broja učenika osnovne škole na školskim područjima Bjelovarsko-bilogorske županije 1969./70.–2018./19.: neizvjesna demografska budućnost školstva*, 39-59; H. Gekić i ostali, *The influence of contemporary demographic processes on the education sector in Central Bosnia Canton*, 59-91

2. *Migracije stanovništva, 2013-2023*, bilteni statistike o migracijama od 2013. do 2023. godine, Federalni zavod za statistiku Sarajevo, <https://fzs.ba/index.php/migracije-stanovnistva/>.
3. *Popis stanovništva - rezultati 2016*, Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini 2013, rezultati popisa. Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Sarajevo.
4. *Srednjobosanski kanton u brojkama 2013-2023*, bilteni Srednjobosanski kanton u brojkama od 2013. do 2023. godine, Federalni zavod za statistiku Sarajevo, <https://fzs.ba/index.php/2021/06/30/kantoni-u-brojkama/>.

Knjige/Books:

1. Gekić Haris, *Demografska slika općine Bugojno – stanje i perspektive*, Dobra knjiga, Sarajevo 2021.

Članci/Articles:

1. Gekić Haris, Bidžan-Gekić Aida, Drešković Nusret, Mirić Ranko, Remenyi Peter, *Geographic Regionalization and Regions of Bosnia and Herzegovina*, u: Gekić Haris, Bidžan-Gekić Aida, Drešković Nusret, Mirić Ranko, Remenyi Peter, *The Geography of Bosnia and Herzegovina*, World Regional Geography Book Series, Springer Nature, Cham, 2022, 345-405. https://doi.org/10.1007/978-3-030-98523-3_15.
2. Gekić Haris, Bidžan-Gekić Aida, Drešković Nusret, Mirić Ranko, Remenyi Peter, *Political Geography of Bosnia and Herzegovina*, u: Gekić Haris, Bidžan-Gekić Aida, Drešković Nusret, Mirić Ranko, Remenyi Peter, *The Geography of Bosnia and Herzegovina*, World Regional Geography Book Series, Springer Nature, Cham, 2022, 169-202. https://doi.org/10.1007/978-3-030-98523-3_10.
3. Gekić Haris, Bidžan-Gekić Aida, Grebenar Bruno, Gabrić Ana, Elkaz Adnana, The influence of contemporary demographic processes on the education sector in Central Bosnia Canton, *Geografski pregled*, 49, Sarajevo, 2023, 59-91, DOI: 10.35666/23038950.2023.49.59.
4. Hauer Matt, Baker Jack, Brown Warren, Indirect Estimates of Total Fertility Rate Using Child Woman/Ratio: A Comparison with the Bogue-Palmore Method, *PLoS ONE*, 8(6): e67226, 2013, <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0067226>.
5. Hugo Graeme, The demographics of the school-age population, *Australian Journal of Education*, 45 (2), 2001, 118-138.
6. Kadušić Alma, Smajić Nedima, Primary-School-Age Population Change in the Federation of Bosnia and Herzegovina: The Effects of Demographic Factors. *Stanovništvo*, 57(2), 2019, <https://doi.org/10.2298/STNV1902049K>.
7. Lutz Wolfgang, Crespo Cuaresma Jesus, Sanderson Warren, The Demography of Educational Attainment and Economic Growth, *SCIENCE*, 319(5866), 2008, 1047-1048, DOI: 10.1126/science.1151753.
8. Strugar Vladimir, Kretanje broja učenika osnovne škole na školskim područjima Bjelovarsko-bilogorske županije 1969./70.–2018./19.: neizvjesna demografska budućnost školstva, *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, 12, 2019, 39-59, <https://doi.org/10.21857/y6zolz8e3m>.
9. UNDESA 2023, Population, education and sustainable development: interlinkages and select policy implications, Policy brief 152, United Nations Department of Economic and Social Affairs, https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/undesd_pd_2023_cpd56_policy-brief-152.pdf (Pristup: 28.8.2023).